

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВА ОХОРОНА ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Катеринчук І. П.

Стаття присвячена дослідженню адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності України. Розглянуто вітчизняне законодавство у сфері охорони інтелектуальної власності, розкрито зміст понять «адміністративно-правова охорона» та «адміністративно-правовий захист» інтелектуальної власності України. Проведено аналіз суб'єктів публічного управління, які здійснюють адміністративно-правову охорону права інтелектуальної власності. Визначено кваліфікаційний склад адміністративних правопорушень у сфері захисту права інтелектуальної власності.

Ключові слова: інтелектуальна власність, адміністративно-правова охорона, адміністративно-правовий захист, департамент інтелектуальної власності, адміністративне правопорушення, адміністративна відповідальність, публічне управління.

Статья посвящена исследованию административно-правовой охраны интеллектуальной собственности Украины. Рассмотрено отечественное законодательство в сфере охраны интеллектуальной собственности, раскрыто содержание понятий «административно-правовая охрана» и «административно-правовая защита» интеллектуальной собственности Украины. Проведен анализ субъектов публичного управления, которые осуществляют административно-правовую охрану интеллектуальной собственности. Определен квалификационный состав за административные правонарушения в сфере защиты прав интеллектуальной собственности.

Ключевые слова: интеллектуальная собственность, административно-правовая охрана, административно-правовая защита, департамент интеллектуальной собственности, административное правонарушение, административная ответственность, публичное управление.

The article focuses on study of administrative-legal protection of intellectual property of Ukraine. The national legislation in the field of intellectual property protection is considered, concepts of "administrative-legal protection" and "administrative-legal defense" of intellectual property of Ukraine are revealed. It is determined that administrative-legal protection of intellectual property rights includes a guarantee of subject's rights and freedoms by the law, bilateral implementation of the normative prescriptions of the law in order to exercise the granted rights.

It is established that the Institute for the Protection of Intellectual Property Rights in Ukraine is not of a homogeneous nature, but of an inter-sectoral nature. It organically combines the rules of administrative, commercial, civil and criminal law. It is emphasized that administrative responsibility in the field of protection of intellectual property rights is used more often than civil and criminal and is one of the most effective means of protection of intellectual property rights.

In order to ensure the effective protection of intellectual property rights in the administrative order and the implementation of state policy in this field, an analysis of public administration entities that perform the administrative-legal protection of intellectual property rights: Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, Department of Intellectual Property,

Ministry of Internal Affairs expert service of Ukraine, State Fiscal Service of Ukraine, Antimonopoly Committee of Ukraine, etc.

These public authorities, within their powers, resolve issues related to the protection of intellectual property rights in the administrative order, ensure the creation and effective functioning of mechanisms for the protection of intellectual property rights, as well as control over compliance with legislation in this field. The qualification composition of administrative offenses in the field of protection of intellectual property rights has been determined.

Key words: intellectual property, administrative and legal protection, administrative and legal protection, department of intellectual property, administrative offense, administrative responsibility, public administration.

Постановка проблеми та її актуальність. Формування в Україні засад громадянського суспільства та розбудова України як правової, демократичної, соціальної держави з ринковою економікою вимагає суттєвого покращення охорони провідного елемента сучасності - права інтелектуальної власності, адже саме завдяки інтелектуальному капіталу сучасне суспільство досягло високих соціальних стандартів життя людей.

З часів незалежності держава почала приділяти особливу увагу сприянню розвитку науки інтелектуальної власності, охорони її результатів. Нормативною базою нашого дослідження стали положення Конституції України, закони України, укази Президента України, нормативно-правові акти Кабінету Міністрів України, відомчі нормативно-правові акти центральних органів виконавчої влади України.

Метою статті є науково-теоретичне дослідження адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали роботи українських учених з вивчення різних аспектів охорони права інтелектуальної власності, зокрема В.Б. Авер'янова, І.В. Арістової, В.В. Бевзенка, Г.Ю. Гулевської, В.Л. Грохольського, В.М. Гаращука, Т.О. Гуржія, О.В. Гулак, Є.В. Додіна, В.В. Доненка, Р.А. Калюжного, В.К. Колпакова, А.Т. Комзюка, Т.О. Коломоєць, Л.В. Коваля, О.В. Кузьменко, В.І. Курила, Р.С. Мельника, О.І. Остапенка, С.В. Петкова, І.М. Пахомова, Ю.І. Римаренка, В.Д. Суценка, О.Ю. Синявської та ін.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства держава активно здійснює і реалізує правову політику у сфері інтелектуальної власності шляхом прийняття різноманітних нормативно-правових актів, а охорона права інтелектуальної власності в Україні є одним із вагомих напрямів діяльності сучасної правової демократичної держави.

Катеринчук І. П., 2019

Правовою основою, що регулює питання інтелектуальної власності, є Конституція України, Господарський, Цивільний, Митний, Податковий, Кримінальний кодекси України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Кодекс законів про працю України, Цивільно-процесуальний, Господарсько-процесуальний, Кримінально-процесуальний кодекси України, Кодекс адміністративного судочинства України, закони України: «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» та ін. Поряд зі спеціальними законами у сфері інтелектуальної власності в Україні діє численна кількість підзаконних нормативно-правових актів, починаючи з Указів Президента України, постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України та відомчих актів (Розпорядження КМ України «Про затвердження плану заходів з реалізації Концепції реформування державної системи правової охорони інтелектуальної власності в Україні»).

Аналіз нормативно-правового регулювання відносин у сфері охорони інтелектуальної власності дає змогу констатувати, що регламентація цих відносин здійснюється за допомогою різних за формою законодавчих та підзаконних актів, провідну роль серед яких відіграють норми спеціального законодавства [1, с. 80].

Як зазначає О.П. Орлюк, «закони, виступаючи головною ланкою, основою системно-ієрархічної структури джерел права, самі перебувають у системно-ієрархічних відносинах одним з одним, формують власну системно-ієрархічну структуру» [2, с. 26].

Зважаючи на невідповідність окремих положень в указаних вище законах, пов'язаних із регулюванням охорони інтелектуальної власності, можна стверджувати, що процес формування ефективної законодавчої бази у цій сфері потребує удосконалення. Законодавство у сфері охорони інтелектуальної власності - комплексне. До нього входять норми різних галузей права, кожна з яких має свій предмет і метод правового регулювання.

Однак важливим етапом у розгляді цього питання є виокремлення поняття «адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності» від «адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності». Проводячи методологію аналізу адміністративно-правової охорони права власності в Україні, професор В.В. Галунько доходить висновку, що адміністративно-правова охорона права власності - це відносно самостійний інститут юриспруденції, який врегульовує суспільні відносини з охорони прав усіх суб'єктів права власності та широкого загалу осіб від майна підвищеної небезпеки, що виникають в основному у сфері державного управління з можливістю застосування до порушників режиму власності засобів державного впливу, в тому числі методів адміністративного примусу [3, с. 155]. Здійснюючи правовий аналіз проблем правової охорони різних форм власності, Р.О. Денчук [4, с. 74] та О.І. Никитенко [4, с. 11] одностайні у важливості правової охорони прав власності нормами чинного законодавства, в тому числі й нормами адміністративного законодавства [3, с. 154].

Науковець Ю.О. Тихомиров підкреслює, що правозахисна діяльність здійснюється за допомогою заходів, передбачених законодавством, а також у тих випадках,

коли право вже порушене [6, с. 321]. Професор Д.М. Бахрах під захистом розуміє примусовий (щодо зобов'язаної особи) спосіб реалізації права, що здійснюється у законодавчо визначеному порядку компетентними органами державної влади чи самою правочинною особою з метою відновлення порушеного права [7, с. 47]. Запропоновані погляди вчених не можна прирівняти за своїм юридичним змістом, оскільки вони базуються на відмінних, хоч і безпосередньо пов'язаних між собою правових явищах та фактах. Це означає, що «охорона права» [8, с. 32-42] є ширшою категорією, оскільки вона забезпечена регулювальними та охоронними законодавчими нормами, натомість захист - лише охоронними. Зокрема, охорона вміщає комплекс заходів економічного, політичного, ідеологічного характеру, що забезпечують регулювання суспільних відносин, запобігання правопорушенням, усунення причин їх появи, поновлення чи визнання прав у разі їх порушення чи оскарження.

Правова охорона накладає на державу ширші зобов'язання щодо встановлення прав і обов'язків урегульованих нормами права гарантій прав і захисту. Захист являє собою застосування до правопорушника заходів державного впливу з метою відновлення порушеної цінності.

На нашу думку, адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності містить у собі гарантію забезпечення прав і свобод суб'єкта законодавством, двостороннього виконання нормативних приписів закону з метою реалізації наданих прав.

На підставі розмежування понять «адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності» і «адміністративно-правовий захист права інтелектуальної власності» вважаємо, що адміністративно-правова охорона - це дії у сфері надання та юридичного закріплення відповідних прав та обов'язків суб'єктів права інтелектуальної власності. Натомість адміністративно-правовий захист охоплює діяльність правоохоронних органів та судових установ задля профілактики незаконних посягань на права власника об'єкта права інтелектуальної власності, а також дії на припинення адміністративних проступків та відновлення порушеного права.

Інститут охорони права інтелектуальної власності в Україні має не однорідну, а міжгалузеву природу. В ньому органічно поєднуються норми адміністративного, господарського, цивільного, кримінального права.

Так, у цивільному праві законодавець чітко зазначає, що право інтелектуальної власності - це право особи на результат інтелектуальної, творчої діяльності або на інший об'єкт права інтелектуальної власності, визначений Цивільним кодексом України (ст. 418) [9] та іншими законами.

У теорії кримінального права питання права інтелектуальної власності досліджували сучасні вчені Н.О. Гуторова, М.І. Хавронюк насамперед у контексті об'єктів злочинів у сфері інтелектуальної власності [10 с. 114; 11 с. 70].

Засоби юридичної відповідальності за порушення права інтелектуальної власності законодавець передбачив у КУАП, визнавши їх суспільно шкідливими та встановивши адміністративну відповідальність за такі правопорушення: ст. 51-2 КУАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» (ст.ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція», 164-6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», 164-7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням

на право розповсюдження і демонстрування фільмів», 164-9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіо-візуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», 164-13 «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва») [12].

Таким чином, адміністративна відповідальність у сфері охорони права інтелектуальної власності застосовується частіше ніж цивільна та кримінальна, що зумовлено низкою причин. По-перше, склади адміністративних правопорушень у сфері інтелектуальної власності є формальними, а склади злочинів у тій же сфері - матеріальними (ст.ст. 176, 177, 229, 232 КК України) [13]. По-друге, потерпілий внаслідок притягнення правопорушника до кримінальної відповідальності отримує лише моральне задоволення (штраф за скоєння злочинів надходить у дохід держави, а для отримання компенсації заподіяних збитків особа має ініціювати судове провадження у порядку цивільного судочинства). По-третє, ступінь суспільної небезпечності від скоєння злочинів у сфері інтелектуальної власності є набагато нижчим від злочинів, які посягають на життя чи здоров'я особи, конституційні чи політичні права.

Крім того, поряд із КУпАП у сфері охорони права інтелектуальної власності діє значний масив спеціального законодавства, зокрема закони України: «Про наукову і науково-технічну діяльність», «Про авторське право і суміжні права», «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі», «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг», «Про охорону прав на промислові зразки», «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування» та інші, які регулюють питання адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності.

Відповідно до них сутність охорони права інтелектуальної власності полягає в тому, що автор (розроблювач) об'єкта інтелектуальної власності чи інша визнана законом особа одержує від держави виключні права на створений об'єкт інтелектуальної власності на визначений період часу. Ці права регламентуються охоронним (дозвільним) документом, який видається власнику об'єкта інтелектуальної власності. Тому вагоме місце в системі адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності займає державна реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності та видання відповідних охоронних (дозвільних) документів [14].

Адміністративно-правова охорона права інтелектуальної власності здійснюється суб'єктами публічного управління, а саме: Міністерством економічного розвитку і торгівлі України, Департаментом інтелектуальної власності, Експертною службою МВС України, Державною фіскальною службою України, Антимонопольним комітетом України та ін.

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України відповідно до чинного законодавства здійснює функції з реалізації державної політики у сфері інтелектуальної власності [15].

Однак провідне місце у цьому переліку посідає Департамент інтелектуальної власності, який є самостійним структурним підрозділом апарату Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. Основними завданнями департаменту є: 1) забезпечення формування та реалізація державної політики у сфері інтелектуальної власності; 2) організація в установленому порядку проведення експертизи заявок на об'єкти права

інтелектуальної власності та видачі патентів/свідоцтв на об'єкти права інтелектуальної власності; 3) забезпечення здійснення державної реєстрації об'єктів права інтелектуальної власності, проведення реєстрації договорів про передачу прав на об'єкти права інтелектуальної власності, що охороняються на території України, та ліцензійних договорів; 4) забезпечення визначення уповноважених закладів для проведення експертизи заявок на об'єкти права інтелектуальної власності та доручення їм проведення такої експертизи; 5) організація ведення державних реєстрів об'єктів права інтелектуальної власності; 6) аналіз стану застосування і дотримання національного законодавства та міжнародних договорів у сфері авторського права і суміжних прав; 7) забезпечення здійснення міжнародного співробітництва у сфері інтелектуальної власності з відповідними органами інших держав; 8) забезпечення представництва та участі України в діяльності відповідних міжнародних, європейських та інших регіональних організацій у сфері інтелектуальної власності; 9) забезпечення участі у двосторонньому співробітництві у сфері інтелектуальної власності, підготовка інформаційно-аналітичних матеріалів для керівництва Мінекономрозвитку до участі в засіданнях двосторонніх міжурядових комісій; 10) здійснення державного нагляду (контролю) за дотриманням суб'єктами господарювання незалежно від форми власності вимог законів України «Про авторське право і суміжні права», «Про розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних» і «Про особливості державного регулювання діяльності суб'єктів господарювання, пов'язаної з виробництвом, експортом, імпортом дисків для лазерних систем зчитування»; 11) забезпечення надання адміністративних послуг у сфері інтелектуальної власності тощо [16].

Свою чергою уповноважені на те посадові особи Національної поліції відповідно до ст. 255 КУпАП мають право складати на осіб, які нанесли шкоду суспільним відносинам у сфері права інтелектуальної власності, протокол за порушення норм ст. 51-2 КУпАП «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності» [12].

Державна фіскальна служба України відповідно до покладених на неї завдань вживає заходів щодо захисту прав інтелектуальної власності у процесі зовнішньоекономічної діяльності, недопущення переміщення через митний кордон України контрафактних товарів [17].

Різновидом охорони права інтелектуальної власності є антимонопольна діяльність держави. Здійснення дій, зумовлених законодавством України як недобросовісна конкуренція, зобов'язує Антимонопольний комітет України [18] та органи Національної поліції України здійснювати провадження у справах про адміністративні правопорушення за ст. 164-3 КУпАП «Недобросовісна конкуренція» [12]. До таких дій належать: незаконне копіювання форми, упаковки, зовнішнього оформлення, а так само імітація, копіювання, пряме відтворення товару іншого підприємця, самовільне використання його імені; умисне поширення неправдивих або неточних відомостей, які можуть завдати шкоди діловій репутації або майновим інтересам іншого підприємця; отримання, використання, розголошення комерційної таємниці, а також іншої конфіденційної інформації з метою заподіяння шкоди діловій репутації або майну іншого підприємця.

Експертна служба МВС України відповідно до наказу МВС України від 03 лист. 2015 р. № 1343, який затвердив «Положення про Експертну службу Міністерства вну-

трішніх справ України» проводить експертизи в сфері інтелектуальної власності [19].

Проведене дослідження адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності в Україні дає змогу зробити такі висновки: 1) інститут охорони права інтелектуальної власності в Україні має міжгалузеву природу: в ньому поєднуються норми адміністративного, господарського, цивільного, кримінального права; 2) спеціальна юрисдикційна форма захисту прав інтелектуальної власності передбачає адміністративний порядок їх захисту; 3) суб'єктами публічного управління виступають Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Департамент інтелектуальної власності, Експертна служба МВС України, Державна фіскальна служба України, Антимонопольний комітет України та ін.; 4) встановлена обов'язкова реєстрація об'єктів права інтелектуальної власності та видання відповідних охоронних документів (патент, свідоцтво); 5) адміністративна відповідальність за порушення права інтелектуальної власності передбачена такими нормами КУпАП: ст. 51-2 «Порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності», ст. 164-3 «Недобросовісна конкуренція», ст. 164-6 «Демонстрування і розповсюдження фільмів без державного посвідчення на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164-7 «Порушення умов розповсюдження і демонстрування фільмів, передбачених державним посвідченням на право розповсюдження і демонстрування фільмів», ст. 164-9 «Незаконне розповсюдження примірників аудіовізуальних творів, фонограм, відеограм, комп'ютерних програм, баз даних», ст. 164-13 «Порушення законодавства, що регулює виробництво, експорт, імпорт дисків для лазерних систем зчитування, експорт, імпорт обладнання чи сировини для їх виробництва»; 6) порядок здійснення провадження у справах про адміністративні правопорушення здійснюється уповноваженими на те державними органами та посадовими особами, визначеними КУпАП та іншими законами України щодо фізичних або юридичних осіб, які вчинили адміністративне правопорушення у сфері інтелектуальної власності; 7) адміністративно-правова охорона - це дії у сфері надання та юридичного закріплення відповідних прав та обов'язків суб'єктів права інтелектуальної власності, натомість адміністративно-правовий захист охоплює діяльність правоохоронних органів та судових установ задля профілактики незаконних посягань на права власника об'єкта права інтелектуальної власності, а також дії на припинення адміністративних проступків та відновлення порушеного права.

Таким чином, подальші наукові розробки у сфері адміністративно-правової охорони інтелектуальної власності в Україні є необхідними та перспективними, їх потрібно розглядати комплексно, при цьому застосовуючи можливості всіх галузей права, у тому числі і адміністративного.

Література

1. Майданевич А.Г. Сучасні тенденції національної правової політики у сфері інтелектуальної власності. *Правова держава: сучасні тенденції та передумови її розбудови в Україні* : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 30 жовт. 2015 р. Тернопіль, 2015. С. 81-83.

2. Орлюк О. Сфера інтелектуальної діяльності як предмет правового регулювання: проблема конкуренції законів. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2009. № 6. С. 25-32.

3. Галуцько В.В. Охорона права власності: адміністративно-правові аспекти : монографія. Херсон : ХМД, 2008. 348 с.

4. Денчук Р.О. Адміністративно-правова охорона комунальної власності в Україні потребує удосконалення. *Право України*. 2005. № 9. С. 73-76.

5. Никитенко О.І. Адміністративно-правовий захист власності в Україні : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1996. 23 с.

6. Тихомиров Ю. Курс адміністративного права и процесса : полный курс. Москва : Издательство г-на Тихомирова М.Ю., 2005. 1150 с.

7. Бахрах Д.Н. Административное право : учебник для вузов. Москва : Норма, 2007. 816 с.

8. Хаустов В.К. Система охорони інтелектуальної власності як елемент національної інноваційної політики. *Екон. теорія*. 2009. № 1. С. 50-66.

9. Цивільний кодекс України : Закон України від 16 січня 2003 р. № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 02.08.2019).

10. Гуторова Н.О. Кримінально-правова охорона державних фінансів України : монографія. Харків : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2001. 250 с.

11. Хавронюк О.О. Застосування негайних заходів щодо запобігання порушенню права інтелектуальної власності та збереження відповідних доказів як спосіб захисту прав на бази даних. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер. Юриспруденція*. 2017. Вип. 27. С. 69-72.

12. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07 груд. 1984 р. № 8073-Х. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/80731-10> (дата звернення: 02.08.2019).

13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 02.08.2019).

14. Юркова Є.В. Межі адміністративно-правової охорони права інтелектуальної власності в Україні *Форум права*. 2009. № 3. С. 710-714: URL: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2009-3/09jevovu.pdf> (дата звернення: 05.08.2019).

15. Питання Міністерства економічного розвитку і торгівлі : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459-2014-п. URL: <https://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-p> (дата звернення: 05.08.2019).

16. Про затвердження Положення про департамент інтелектуальної власності : Наказ М-ва економічного розвитку і торгівлі України від 15 черв. 2017 р. № v0871731-17. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0871731-17> (дата звернення: 05.08.2019).

17. Про Державну фіскальну службу України : Постанова Кабінету Міністрів України від 21 трав. 2014 р. № 236. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236-2014-p> (дата звернення: 05.08.2019).

18. Про Антимонопольний комітет : Закон України від 26 лист. 1993 р. № 3659-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3659-12> (дата звернення: 05.08.2019).

19. Про затвердження Положення про Експертну службу Міністерства внутрішніх справ України : наказ М-ва внутрішніх справ України від 03 лист. 2015 р. № 1343. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1390-15> (дата звернення: 05.08.2019).

*Катеринчук І. П.,
доктор юридичних наук, доцент,
ректор Одеського державного університету
внутрішніх справ*